

HAJDU PÉTER

A klímaváltozás narratívái

Hajdu.Peter@abtk.hu
ORCID: 0000-0002-3623-1578

HELIKON

The Narratives of Climate Change

Abstract

In popular culture, public discourse, and literature, several different scenarios circulate about the consequences of climate change and the consequent social collapse. I characterise them from three aspects: the willingness of facing the issue, the hopefulness of the attitude, and system conformity. Especially those narratives that are based on the realization of the seriousness of the issue, show a pessimist attitude, and are not system-friendly, have to cope with a morality problem, namely that the seemingly necessary radical changes might require a different morality.

Keywords: társadalmi összeomlás, klímatagadás, disztópia, cli-fi, karbonlábnyom, elitellenesség

Helikon 72 (2026) 1
DOI: 10.57226/Hel.2026.1.9

Praktikusnak látszik előrebecsíteni, hogy klímaváltozás következményeivel kapcsolatban osztom Jem Bendell prognózisát, miszerint az összeomlás elkerülhetetlen, a katasztrófa valószínű és az emberiség kihalása lehetséges,¹ azzal a későbbi módosítással szemben azonban, hogy az összeomlás már elkezdődött volna,² még vannak bizonyos kételyeim. Mindenesetre, előfeltevésként kell leszögezmem, ahogyan azt Michael Greer megfogalmazta, hogy a társadalmi összeomlás nem egy probléma, amire megoldást kellene vagy lehetne találni, hanem maga a világállapot elkerülhetetlen következménye („our predicament”).³ A jelenleg is növekvő olajtermelés természetesen növekvő mértékű üvegházgáz kibocsátást is jelent. A kibocsátás jelenleg is növekszik, pedig a légkör az eddigi kibocsátás miatt akkor is tovább melegedne, ha holnap elérnénk a karbonsemlegességet. A klímaváltozás elszabadulása mostanra már nem egy fenyegető, de távoli veszély, hanem maga a realitás. És társadalmi költségei és hatásai egyre nagyobbak. Az egyre gyakoribb és egyre intenzívebb viharok, erdőtüzek, aszályok és hőhullámok nemcsak közvetlenül okoznak károkat (a tüzek és az aszályok további karbonkibocsátással is járnak közvetlenül és a növénytakaró eltűnésével közvetve is): a károk elhárítása, az infrastruktúra helyreállítása egyre nagyobb költségekkel jár, és a közösségeknek egyre kevésbé lesznek meg hozzá az erőforrásaik, ami az összeomlás irányába hat. Az ok-okozati viszonyokat a világ bonyolultsága miatt – és egy bolygó klímája maga is igen bonyolult rendszer – nagyon nehéz egyértelműen bizonyítani, hiszen egy eseménynek nagyon sok oka van (illetve tulajdonképpen minden az oka), de bizonyos összefüggések, a klímaváltozásból adódó növekvő kockázatok azért világosak.

A klímaváltozás katasztrófális következményei máris érzékelhetők, már tudniillik kis tudatossággal mindenki érzékelné, ha nem homályosítaná el az érzékelést egy olyan közbeszéd, amely a veszélyeket bagatellizálja, ragaszkodik a remény fenntartásához, és a súlyos következményeket a távoli jövő problémájának igyekszik feltűntetni. Ez a diskurzus azt próbálja elhitetni, hogy egyelőre nincs nagy baj, és különösebben radikális változtatások nélkül elérhetjük, hogy ne is legyen. A ránk váró kihívások megértéséhez természetesen nemcsak tudósok és politikusok, valamint a hírlapírók, dolgoznak ki különböző narratívákat, hanem különböző közösségek és az irodalom is. Ezeknek

¹ Jem BENDELL, „Deep adaptation: a map for navigating climate tragedy”, *Institute for Leadership and Sustainability (IFLAS) Occasional Papers Volume 2. University of Cumbria, Ambleside, UK*, 2018, hozzáférés: 2025.12.21, <http://www.lifeworth.com/deepadaptation.pdf>.

² Jem BENDELL, *Breaking Together: A freedom-loving response to collapse* (Cardiff: Good Works, 2023).

³ John Michael GREER, *The Long Descent* (Gabriola Island: New Society, 2008), 22.

a narratíváknak azonban mindig vannak ideológiai, politikai implikációi is. A továbbiakban tárgyalandó, többnyire hamis és manipulatív narratívák – amelyeknek egy része jól meghatározható érdekcsoportok dezinformációs stratégiáiból, más részük a kollektív önbecsapás vágyából következik – olyan szempontokból különböznek egymástól, mint a szembenézés a helyzettel (a szembenézés hiánya vagy mértéke), az attitűd rendszerkonformitása, és hogy kínál-e végtére is reményt. De nem akármiféle reményt, hanem reményt a jelen struktúrák, az expanzív fogyasztásra alapozott gazdasági rendszer további működtetésére.

KLÍMATAGADÁS

A tagadás nagyon hatékony eszköze tud lenni az emberi elmének, ha rémes igazságokkal akad dolga. Többféleképpen is elkerülhető, hogy a ránk váró összeomlással szembenézzünk. Még ma is rengetegen vannak, akik nem hiszik el, hogy az éghajlatváltozás zajlik, és hogy emberi tevékenység okozza. És amikor 2023 augusztusában az amerikai Republikánus Párt elnökjelölti vitájában a nyolc elnökjelölt közül egyetlen egy sem hitte ezt, vagy legalábbis egyetlenegy sem vállalta, hogy hiszi⁴ (tekintettel választóik nézeteire és/vagy szponzoraik érdekeire), az azért erősen jelzi, hogy mekkora tábor van még mindig a klímatagadásnak. Az pedig kijózanító és rémisztő, hogy 2025. szeptember 23-án az ENSZ-ben Donald Trump részletesen magyarázta, hogy a klímaváltozás csalás, és hogy az „ostoba emberek” által kezdeményezett „zöld átverés” sok országnak okozott óriási károkat. Ha a világ leghatalmasabb országának a vezetője (amely ország nem mellel a legnagyobb mértékben felelős a klímaváltozásért), így gondolkodik, és így mer nyilvánosan beszélni, akkor nem sok remény marad.

A klímatagas természetesen nem a semmiből jön: a tudományos konszenzus már körülbelül fél évszázaddal ezelőtt kialakult arról, hogy globális felmelegedés⁵ zajlik, hogy emberi tevékenység okozza, hogy a következmé-

⁴ Steve PEOPLES, „Presidential debate shows how GOP candidates are struggling to address concerns about climate change, AP News”, hozzáférés: 2026.01.20, <https://web.archive.org/web/20230825074138/https://apnews.com/article/republican-debate-climate-change-election-2024-6d8ff0b9fd9a57cf0659a6f973a107ab>.

⁵ A „globális felmelegedés” kifejezés helyett manapság gyakrabban hallani a „klímaváltozást”, és ez például alkalmat adott Donald Trumpnak, hogy 2024-es kampánya során többször is arról beszéljen (pl. [youtube/G80iLTcFuY?list=PL437](https://www.youtube.com/watch?v=G80iLTcFuY?list=PL437)), hogy a bolygó nem is melegszik („néhol melepszik, máshol hűl”), a tudósok, „azok a szegény bolondok” már nem is állítják ezt, mert

neyei katasztrófálisak lesznek, ha nem teszünk valamit ellene, és hogy körülbelül milyen cselekvésekre volna szükség. Ezek a felismerések nem maradtak a tudósok körein belül. 1983-ban az ENSZ megalapította a Környezet és Fejlődés Világbizottságot, amely 1987-ben kiadta a *Közös jövőnk* című dokumentumot, amelyet „Brundtland-jelentésként” emlegetnek a bizottság elnöke, Gro Harlem Brundtland neve alapján. Következésképpen „1987-ben a világ kormányai elfogadtak egy közös határozatot, amely tartalmazta, hogy a globális felmelegedés az emberiség hatására történik, és problémát fog okozni”.⁶ A majdnem fél évszázad mégsem volt elegendő ahhoz, hogy szignifikáns változás történjen az üvegházgázok kibocsátása terén. A kibocsátás mértéke továbbra is növekszik, legfeljebb a növekedés üteme lassult, és közben a felmelegedés olyan határokat lépett át, amelyek a klímaváltozás elszabadulását mostanra már inkább bizonyossá, mint valószínűvé teszik. De amiért nem tettünk komoly lépéseket, az nem pusztán érdektelenség, lustaság vagy kollektív ostobaság következménye, hanem olyan érdekcsoportok tevékenységé is, amelyek nagyon is érdekeltek a fosszilis energiaforrások elégetésében. Ezek a csoportok nagyon komoly lobbytevékenységet és propagandát fejtettek ki, hogy elbizonytalanítsák az embereket, illetve meggyőzzék őket, hogy egyáltalán nem akkora a baj, hogy sürgős változásokra lenne szükség. Évtizedekre sikerült azt a benyomást kelteni a közvéleményben, hogy a tudományban éles vita folyik a globális felmelegedésről, illetve arról, hogy az emberi tevékenység következménye-e. Sikerült úgy beállítani, mintha a tudósok megosztottak

belátták korábbi tévedésüket. A klímaváltozás azonban nem egy hibásnak bizonyult feltevés helyett került használatba, hanem azt hangsúlyozandó, hogy a jelenség nagyobb, komplikáltabb és veszélyesebb, mint azt a „globális felmelegedés” kifejezés sugallja, és a tagadhatatlan felmelegedés csak az egyik részjelensége a klímaváltozásnak. Egyébként a tudósok továbbra is gyakran használják a felmelegedés kifejezést is (Jessica McDONALD, „Trump Clings to Inaccurate Climate Change Talking Points”, *factcheck.org*, 2024. szeptember 9, www.factcheck.org/2024/09/trump-clings-to-inaccurate-climate-change-talking-points). Ugyanakkor az is igaz, hogy egyik stratégiájuk már a 2000-es évek elején azt javasolta a republikánus politikusoknak, hogy inkább a klímaváltozás, mint a globális felmelegedés kifejezést használják, mert az kezelhetőbbnek és kevésbé ijesztően hangzik (uo.). A változás, mint olyan, ugye nem feltétlenül rossz... De a kevésbé ijesztő megfogalmazás nemcsak azok számára lehet vonzó, akik szeretnék megspórolni az életmódváltoztatást, illetve a politikai cselekvést, hanem azok számára is, akik komolyan veszik ugyan a veszélyeket, de úgy képzeli, fontos, hogy az emberek ne veszítsék el a reményt, mert a reménytelenség, úgymond, akadálya lehet a cselekvésnek és a változtatásnak, ha az már úgyszólván értelmetlennek tűnik. A nyelvhasználat fontosságához a klímaváltozás elleni harcban lásd FORGÁCS Bálint és PLÉH Csaba, „Metafora hátán lovagol a sátán – avagy miért nem értjük meg a klímaváltozás valódi fenyegetését?”, *Argumentum* 17 (2021): 581–603, <https://doi.org/10.34103/ARGUMENTUM/2021/30>.

⁶ BENDELL, *Breaking Together...*, 473.

lennének a kérdésben, miközben a tudományos kutatók teljesen egységesek voltak – kivéve néhány közvetlenül az olajlobbi által pénzelt és a klímatudomány által könnyedén diszkreditált áltudományos kutatót és kutatóhelyet. Ezzel a stratégiával évtizedekre sikerült elodáznia a politikai cselekvést. A stratégiákat revelatív módon mutatta be Naomi Oreskes és Erik M. Conway *Merchants of Doubt* című könyvében,⁷ amelyből dokumentumfilm is készült (*Merchants of Doubt*, 2014). Azt az érdekcsoportot, amely hatékonyan hintette el a kételyt, és amelynek mindmáig sikerül a cselekvést akadályoznia, fentebb egyszerűen olajlobbinak neveztem. Későbbi, *A nyugati civilizáció összeomlása. Pillantás a jövőből* című könyvecskékjünkben ők karbonégető komplexumnak (*carbon-combustion complex*) nevezték.⁸

Ez a dezinformációs kampány ma is folyik, és főleg az amerikai republikánus szavazók körében hatékony. Egészen Ronald Reagan elnökségéig nem volt különbség a republikánus és a demokrata hozzáállás között a környezetvédelmi kérdések terén. Akkor kezdték a republikánusok a környezetvédelmet a gazdasági növekedés akadályaként tárgyalni. A globális felmelegedés megítélésében is radikális különbség alakult ki az elmúlt húsz évben. Miközben a demokraták körében folyamatosan nőtt azoknak az aránya, akik a felmelegedés tényét és emberi eredetét belátják, a republikánusok körében fokozatosan csökkent, és azonos szintről indulva mostanra az eltérés óriásira nőtt. Valószínűleg több oka is van annak, hogy a republikánusok nyitottabbak a klímatagadó propagandára, de talán a legfontosabb, hogy ők egy interiorizált neoliberais ideológia alapján különösen irtóznak a kiterjedt állami szabályozások gondolatától, márpedig elég világos, hogy anélkül nem menne az üvegházgázok kibocsátásának csökkentése – meg semmilyen környezetvédelmi program. Ennek az irtózásnak a vizualizációja az a szlogen, hogy a klímaaktivisták olyanok, mint a görögdinnye:⁹ kívül zöld, belül vörös. Szerintük nyilván az utóbbi a dolog lényege, az állami kontroll; a környezeti katasztrófa veszélye pedig csak ürügy, amit ezért hajlamosak bagatellizálni.

A klímaváltozás összeesküvés-elmélete ennek megfelelően narratív jellegű, kezdve azon, hogy a globális felmelegedést a kínaiak találták ki, hogy visszafogják az amerikai gazdaságot, addig, hogy olyan balos trükk, amely ennek révén akarja megfosztani az embereket és főleg a cégeket a szabadságuktól,

⁷ Naomi ORESKES és Erik M. CONWAY, *Merchants of Doubt: How a Handful of Scientists Obscured the Truth on Issues from Tobacco Smoke to Climate Change* (New York: Bloomsbury, 2010).

⁸ A kifejezés első előfordulása a könyvben: Naomi ORESKES és Erik M. CONWAY, *The Collapse of Western Civilization* (New York: Columbia University Press, 2014), 36, <https://doi.org/10.7312/columbia/9780231169547.001.0001>.

⁹ Például: James DELINGPOLE, *Watermelons* (London: Biteback, 2011).

vagy hogy egyesek egyszerűen butaságból terjesztik. Ez a narratíva alapvetően és persze alaptalanul optimista, hiszen a leglényegesebb implikációja, hogy az életmódunkkal, gazdasági rendszerünkkel egyáltalán nincs semmi probléma, és nem is kell változtatni semmin, hiszen nincs is semmiféle valós veszély. A klímatagadásnak vannak irodalmi reprezentánsai is. Michael Crichton magyarul *Félelemben* címmel megjelent regénye 2005 januárjában egy hétig vezette az Amazon bestsellerlistáját, ami jelzi, mekkora tud lenni a közönségigény a megnyugtató narratívákra. Ebben a regényben arról olvashatunk, hogy elvetemült ökoterroristák azért idéznek elő mesterségesen olyan természeti katasztrófákat, amelyek az egyébként nem létező klímaváltozásból látszódnak következni, hogy minél több pénzt tudjanak szerezni a környezetvédő szervezeteik számára.¹⁰ És ez a klímaváltozással kapcsolatos félelemkeltés állítólag az elitek uralmi stratégiájának része.¹¹

A FOLYAMATOS FEJLŐDÉS NARRATÍVÁJA

Hasonlóképpen narratív a haladás ideológiája, mítosza vagy egyenesen vallása is.¹² Ez a narratíva arról szól, hogy az emberiség folyamatos haladás révén jutott el mostani életmódunkig (vagy egy kiterjesztés szerint a földi élet folyamatos fejlődés révén jutott el az emberig), és mivel a haladás a dolgok általános törvénye, folytatódni is fog. Ha bajok vannak a jelenben, azok szükségképpen átmenetiek, legfeljebb kisebb visszaesések képzelhetők el. Sokan hiszik, hogy a technológiai fejlődés végül ezt a problémát is meg fogja oldani: biztos kitaláljuk azt a technológiát, amely még időben megmenti a bolygót. Ez a technológiai megváltástan (*techno-salvationism*) annyiban különbözik a fenti összeesküvéselméletektől, hogy legalább a klímaváltozás tényével, emberi eredetével, valamint a katasztrófális következmények veszélyével szembenéz, noha általában nem tudatosítja a probléma nagyságát és gyökerét. Az az ipari társadalom, amely az erőforrások növekvő kiaknázására épül, aligha képes olyan technológiákat kidolgozni, elterjeszteni és folyamatosan működtetni, amelyeknek semmi más célja nincs, mint megtisztítani a leve-

¹⁰ Michael CRICHTON, *Félelemben*, ford. NITKOVSKZI Stanislaw (Budapest: Aquila Kiadó, 2005).

¹¹ A regény kritikájához lásd Greg GARRARD, „Michael Crichton’s State of Fear - Denialist Cli-Fi”, in *Cli-Fi: A Companion*, szerk. Acel GOODBODY és Adeline JOHNS-PUTRA (Oxford: Peter Lang, 2019), 139–145.

¹² GREER, *The Long Descent*, 68–71.

gőt, a vizeket és a talajt az ennek a gazdasági rendszernek a természetéből adódóan egyre növekvő szennyezéstől.¹³

AZ ÖSSZEOMLÁS DISZTÓPIÁI

Nem minden narratíva ilyen optimista, de az sem szükségszerű, hogy a szépirodalomban gyakoribb disztópikus narratívák kevésbé rendszerkonformak legyenek. A klímaváltozásból következő társadalmi összeomlás narratívái szembenéznek a fenyegető veszélyekkel, nem kínálnak semmiféle reményt (különösen hamis reményeket nem), és mégis rendszerkonformak. A poszt-apokaliptikus elbeszélésekben nagy hagyománya van annak, hogy az embert együttműködésre képtelen, csak az egyéni túléléssel foglalkozó lénynek ábrázolják, aki azon nyomban elkezd erőszakosan viselkedni, amint a szervezett társadalom kontrollja megszűnik felette. Jonathan Neale így foglalta össze ezt a forgatókönyvet: „Elvadult kis csoportok vándorolnak az utakon, fosztogatnak és félnek, óvatosan próbálva barátokat szerezni, hogy elkerüljék a teljes sötétséget”.¹⁴ A populáris kultúrának ezt a scenárióját Greer úgy írta le, mint „az úti harcosok jövőjét”,¹⁵ illetve „az úti harcosok háborúját mindenki ellen”.¹⁶ Az utóbbi megfogalmazás világosabban utal az elképzelés hobbes-i hátterére, hogy tudniillik az ember természetes állapota a *bellum omnium contra omnes*,¹⁷ és csak egy erős ellenőrző állam tarthatja vissza attól, hogy természete ösztönének engedve újrakezdje ezt a háborút, és visszakövetelje egyetemes jogát mindenre.¹⁸ Az olvasók szeretnek azon borzongani, hogy milyen gonoszak is tudnak lenni az emberek, de a politikai implikációk (néhány emlékezetes kivételtől eltekintve) még mindig rendszerkonformak: ha el akarjuk kerülni ezt a disztópikus jövőt, ragaszkodjunk a jelen berendezkedéshez, és kövessük erős vezetőinket, akik megvédenek a vad hordáktól.

¹³ A klímatagadó propaganda egyébként abban is sikeres volt, hogy elérte, a nyilvános nyelvhasználat ne nevezze szennyezésnek a CO₂ kibocsátást. A kínai sci-fi (bár nemigen foglalkozik a klímaváltozással) általánosan jellemző a technooptimizmus. Ha nem is vérbeli cli-fi, de azért ebben a kontextusban is értelmezhető mint a technomegváltástan tipikus példája Liu Cixin *Vándorló föld* című kisregénye. LIU, *Vándorló föld*, ford. PÉK Zoltán (Budapest: Európa Könyvkiadó, 2023).

¹⁴ Jonathan NEALE, „Social Collapse and Climate Breakdown”, *Ecologist*, hozzáférés: 2025.03.02, <https://theecologist.org/2019/may/08/social-collapse-and-climate-breakdown>.

¹⁵ GREER, *The Long Descent*, 353, 92.

¹⁶ Uo., 128.

¹⁷ Thomas HOBBS, *De cive* (Amsterdam: L. Elzevirius, 1647²), 4.

¹⁸ Thomas HOBBS, *Leviathan* (London: Andrew Crooke, 1651).

Ez a szcenárió azonban két okból is valószínűtlen. Az egyik ok a lokális és globális elitek várható ellenlépései. Ha baj van, az elitek mindent elkövetnek, hogy megőrizték kiváltságaikat. A kételykeltő dezinformációs kampányokról már volt szó, és arról is, hogy ezek révén Amerikában olyan szellemi klíma alakulhatott ki, amelyben a fosszilis energiaforrások előállítói hatalmas állami szubvenciókhoz jutnak, miközben az elnök a megújuló energiaforrások drágaságán gúnyolódik (egyébként hamis adatokkal dobálózva). Ez azt is mutatja, hogy valójában az a gyakoribb, hogy egy válsághelyzet kiváló alkalmat teremt az elitek számára a vagyon és a hatalom növelésére. Ezek az ellenlépések általában csak rontanak a helyzeten. Neale úgy gondolta, a II. világháború példája az irányadó: „A társadalom nem esett szét. A társadalom intenzívebb lett. A hatalom koncentráldott, aztán több részre hasadt, majd ezek a hatalmak elérték, hogy egymást öljük. Logikus feltételezés, hogy a klímaváltozás okozta társadalmi összeomlás is ilyen lesz.”¹⁹ A növekvő egyenlőtlenség és az autoriter rendszerek felemelkedése, még nem mindenki háborúja mindenki ellen, de az alkalmasint egymással is versengő elitek ezen a módon fenn tudják tartani hatalmukat a népesség felett. Egy válsággal küzdő, támogatottságát veszítő rendszer számára a külső háború (vagy legalább a háborús fenyegetettség elhitése) mindig kiváló eszköz a hatalom belső stabilizálására, de nemcsak arra. Nem az elit tagjai fognak elesni a fronton, ellenben ők fognak hatalmas üzleteket kötni laza minőségellenőrzésű beszállításokkal, és élve a hadigazdaság nyújtotta lehetőségekkel.

Ez az első ok, amiért az útonálló harcosok jövője valószínűtlen: ez a rossz hír. A másik ok viszont jó hírnek tekinthető: az emberek sokkal hajlamosabbak az együttműködésre, mint azt Hobbes gondolta, akinek elfogult véleménye leginkább arra szolgált, hogy saját osztálya elnyomó hatalmát legitimálja. A katasztrófák, az általános várározással ellentétben, növelik az együttműködési hajlandóságot, ahogyan azt Rebecca Solnit kimutatta: ő számos esetben elemezte a katasztrófális események utáni viselkedést.²⁰ Az emberi közösségek kooperatív jellegét a disztópia már műfaji sajátosságai révén is alábecsüli, de ebben valószínűleg osztozik nemcsak a tömegmédiával, de az irodalom, a művészetek, és talán még a társadalomtudományok nagy részével is.²¹

Megjegyzendő azonban, hogy az együttműködési hajlandóság nem feltétlenül terjed túl a „saját” csoporton, márpedig a saját fogalma néha vélet-

¹⁹ NEALE, „Social Collapse and Climate Breakdown”...

²⁰ Rebecca SOLNIT, *A Paradise Built in Hell: The Extraordinary Communities That Arise in Disaster* (New York: Viking, 2009).

²¹ Rutger BREGMAN, *Emberiség. Mégis jobbak lennénk, mint hittük?*, ford. DARNYIK Judit (Budapest: HVG könyvek, 2019).

lenszerűen alakul, és még az erőszakos gyűlöletet sem zárja ki másokkal (vagy a Másikkal) szemben. A cli-fi-ban egyáltalán nem szokatlan narratíva, hogy útja során a főhős együttműködésre képes társakat keres (vagy utólag úgy látszik, hogy utazásainak célja ez a keresés volt), miközben a többség a random vagy éppen a szisztematikusan általános erőszak világába süllyed. A végeredmény az lehet, hogy a főhős létrehoz, vagy legalább megtalál egy együttműködő kisközösséget, amely idillinek látszik az apokaliptikus világ-állapotban. Hadd hivatkozzak két apokaliptikus thrillerre, amelyekben ugyan a kataklizma nem kifejezetten a klímaváltozás következménye, de szokás őket cli-finek olvasni, mintha a fiktív kataklizma okai szimbolikusan vagy indirekt módon a klímaváltozásra utalnának. Cormac McCarthy *Az út* című regényében az élelmiszerforrások annyira szűkösek, hogy a túlélők azt eszik, amit az elhagyott házakban találnak, leginkább a katasztrófa előtről maradt konzerveket, eltekintve más emberek húsától. A főszereplő apa elborzad az úton vadászó hordák kannibalizmusától, ami az összeomlás utáni emberiség morális hanyatlását jelképezi, míg a gyermek a civilizációs értékekhez ragaszkodók végletes kiszolgáltatottságát.²² Meg Alison *A névtelen baba könyve* című 2014-es regényében egy járvány kiirtja az emberiség nagy részét, maga a tápláléklánc azonban nem sérül, következésképpen az élelmiszer-előállítás csupán az emberek együttműködő-képességén múlik. Csakhogy éppen ebben van a legnagyobb hiány. A főhősnőnek végül sikerül csatlakoznia egy jól működő anarchista közösséghez, amelynek egy korábbi kutatóbázison sikerült túlélnie a járványt és megőrizni a közösségi együttműködés értékeit. A helyet találóan Nowhere-nek hívják, ami ugye az utópia fordítása.²³ De a McCarthy-regény végén is sikerül az apának rábízni a fiát egy nem emberevő csoportra, akik jól tudnak együttműködni, és délre tartanak, ahol állítólag jobbak a körülmények.

Octavia Butler *A magvető példázata* című regénye²⁴ hasonlít ezekhez az úti harcos elbeszélésekhez, és egy idilli, majdhogynem önfenntartó közösség létrehozásával végződik a klímaváltozásból következő összeomlás közepette. Érdekesebb a folytatás, *A talentumok példázata*,²⁵ melyben ezt a közösséget elpusztítja egy vallási fanatikusokból szerveződő környékbeli milícia. A történet több valószínű mozzanatot is tartalmaz. Az összeomlás közepette megnő an-

²² Cormac MCCARTHY, *Az út*, ford. TOTTH Benedek (Budapest: Magvető Kiadó, 2010).

²³ Meg ELISON, *The Book of the Unnamed Midwife* (Los Angeles: Sybaritic Press, 2014).

²⁴ Octavia BUTLER, *A magvető példázata*, ford. HUSZÁR András (Budapest: Agave Könyvek, 2021).

²⁵ Octavia BUTLER, *A talentumok példázata*, ford. FARKAS Veronika és HUSZÁR András (Budapest: Agave Könyvek, 2023).

nak az esélye, hogy extrémista csoportok ragadják meg a hatalmat, és szívesen kezdenek háborúba is (ebben a regényben is kibontakozik a háttérben egy USA-Kanada háború), és úgyszintén előszeretettel osztják meg a társadalmat, hogy egyes csoportokat más, gyűlölt csoportok elnyomásával kompenzálja-nak a beszűkülő erőforrásokért. A helyi milícia brutalitása sem olyasmi, ami-re ne találnánk példákat világszerte válságok idején. A helyi elitek számára a válság lehetőséget jelent a hatalom és a gazdagság növelésére, és ezt általában nem haboznak kihasználni. Válságok idején a közemberek kiszolgáltatottabbá válnak, és az ellenállásuk gyengül. Ha a központi kontroll gyengül, az szintén előnyös lehet a helyi elitek számára.

Butler elemzése eddig helytállónak látszik, de a megoldás, amelyet főhőse talál, kevésbé meggyőző. A lázadás és az erőszakos ellenállás helyi szinten igazolható, ő azonban végül gazdag emberek támogatását nyeri meg egy globális vallási mozgalom kiépítéséhez. Ez megoldja ugyan az ő személyes problémá-ját, meg néhány barátját, de valójában azon múlik, hogy közben a globális válság mintegy magától megoldódjon. A saját maga alapította gazdag és befo-lyásos egyház globális sztárjává válik, amely beépül a globális expanzív gazda-sági rendszerbe, amelyet a klímaváltozás megreszkettett ugyan, de aztán sikeresen regenerálódott. Ez a része a regénynek kevésbé meggyőző. Butler pesszimista a helyi kooperatív közösségek esélyeit illetően, amelyek tehetetle-nek az agresszív helyi és központi elitekkel szemben. Ebben talán igaza van, de annak az esélye, hogy a globális rendszer korrigálja önmagát, és ráadásul megoldja az éghajlatváltozás problémáját, még kisebb.

A cli-fi világában egyáltalán nem ritka, hogy az éghajlatváltozás valami-lyen kifejtetlen, nem reprezentált módon, mintegy magától megszűnik, vagy hogy valamilyen váratlan fordulat ment meg minket. Az ilyen „deus ex machi-na” is a remény narratíváihoz tartozik. A remény egyfelől a tudományos dis-kurzusnak is még mindig szinte kötelező kelléke, mégpedig etikai (vagy talán inkább operacionális) okokból,²⁶ ugyanakkor a populáris műfajokban inkább esztétikai követelmény lehet, minthogy ott általában kötelező a happy end. A hangadó diskurzus azon az alapon igyekszik elnyomni az ijesztő híreket és belátásokat, hogy az embereknek szükségük van a reményre, különben nem támogatnák a környezetvédelmi mozgalmakat, a fenntartható fejlődést stb., mert azt gondolnák, most már úgymint mindegy, hogy ők mit csinálnak. Ez az attitűd egyfelől etikusnak látszik, mintha a változás iránti elkötelezettségből

²⁶ A kettő viszonya azonban meglehetősen komplikált a posztmodern állapotban: Je-an-François LYOTARD, *La condition postmoderne: rapport sur le savoir*, Collection Critique (Paris: Éditions de Minuit, 1979).

és a tudomány társadalmi felelősségéből következne, másfelől meg épp ellenkezőleg. Amikor Jem Bendell megpróbálta egy referált folyóiratban publikálni a *Mélyalkalmazkodást*, az egyik lektor éppen a pesszimista következtetése miatt követelt alapos átdolgozást, amire ő nem lévén hajlandó inkább a tudományos publikációs közegen kívül tette hozzáférhetővé mindenki számára a cikket, de a legvégére odatette a folyóirat szerkesztőjének írt válaszát, amelyben bőven idézett a lektori véleményekből. A vonatkozó hely így hangzik:

El kellett tűnődnöm a társadalmi következményein annak, hogy egy jövőbeli scénáriót elkerülhetetlen realitásként mutatunk be, valamint a kutatók felelősségén, amikor a klímaváltozás scénárióit és az alkalmazkodási stratégiákat kommunikálják. Ahogyan a szerzők is kimutatták, a tagadás az egyik szokásos érzelmi reakció olyan szituációkra, amelyeket fenyegetőnek és elkerülhetetlennek érzékelünk, ami a kilátástalanság, tehetetlenség és reménytelenség érzetéhez vezet, minek következtében az egész ügynek hátat fordítunk.²⁷

Eszerint a kutatók felelőssége, hogy ne kommunikálják, ha a klímaváltozás következtében fenyegető veszélyeket elkerülhetetlennek látják, mert ez csökkentené a társadalom cselekvési hajlandóságát. Az azóta eltelt idő tapasztalata azt mutatja, hogy a szükségesnél sokkal, de sokkal kisebb politikai változtatások is aláásták a társadalom cselekvési hajlandóságát a klímaváltozás ügyében, ez viszont könnyen összefügghet azzal, hogy a veszélyek mértékét elhallgatták a széles nyilvánosság előtt. Innen nézve az az értelmezés is adódhat azonban, hogy az elit visszatartja az információt a népesség nagyobb részétől, hogy elkerülje a radikalizálódásukat. A remény illúziójának fenntartása is rendszerkonform narratívát eredményez, miszerint még bőven van időnk, hogy a rendszer és az elitek valahogy mindent megoldjanak, miközben mi folytatjuk jelen életformánkat, és bízunk bennük. „A gyerekeink jövőjéről van szó!” – azaz nem a miénkről: aggódhatunk értük és felelősséget is érezhetünk irántuk, de azért az nem ugyanaz, mintha a mi saját bőrünkre menne a játék. Majd a következő generáció megoldja. Ha tudja. A jövőbeli fejlemények kalkulálása természeténél fogva bizonytalan. Amikor a mélyadaptáció mozgalma (amely Magyarországon egyébként különösen erős) nem a jövőbeli, hanem a már zajló összeomlásról beszél, talán erősebben érzékelteti a helyzet súlyát. Az ösz-

²⁷ BENDELL, „Deep Adaptation...”, 34. Kissé abszurd, hogy az idézet után Bendell neve kerül, de minthogy ő egy anonim lektor nem nyilvános véleményét idézi (amivel nem is ért egyet), nem látok más módot a hivatkozásra.

szeomlás sebessége továbbra is kérdéses ugyan, de bizonyos, hogy sürgős cselekvésre van szükség, és hogy az elitekbe vetett bizalom alaptalan. Jelenleg azonban a „valami majd csak lesz” programjának alapján működünk legnagyobbreszt.

A populáris kultúra termékeiben a remény kötelező kellék, ugyanakkor a megoldásnak nem kell feltétlenül tudományosan meggyőzőnek lennie. Az abszurd megoldás esetleg hathat ironikusan is, mintha az adott pillanatban a feloldás megtörténne ugyan, de a történet egésze mégis figyelmeztetné a befogadót, hogy valójában nem vehető komolyan. A katasztrófafilmek ritkán foglalkoznak közvetlenül a klímaváltozással. Vagy valamilyen allegóriát alkalmaznak, ami azt is jelentheti, vagy futólag említik, hogy aztán gyorsan elfelejtsék és belebonyolódjanak egy kalandos cselekménybe. De mint Lauren Collee megfogalmazta, „az emberek nemcsak a borzongás kedvéért néznek katasztrófafilmeket, hanem a megkönnyebbülésért is.”²⁸ Vegyük például a *Holnapután* című filmet,²⁹ amely elég pontosan ábrázolta a klímahelyzet súlyosságát és a társadalmi reakciók abszurditását, de egy olyan váratlan és hatalmas katasztrófát képzelt el, amely hóval borítja el az északi féltekét, új jégkorszakot eredményez, és így aztán „helyreáll a Föld klímája, hála az albedóhatásként ismert jelenségnek, amely éppen kapóra jön”.³⁰ A klímatudományi magyarázat, hogy tudniillik a felmelegedés következtében az Antarktiszról leszakadó jégtablák lehűtik a világóceánokat, magában is abszurd, de kontextuálisan is, mert azt sugallja, hogy maga a természet majd mindent megold, és a globális felmelegedés valahogy majd lehűléshez vezet. Egy másik cli-fi filmben, a *2067* címűben, egy vállalati felsővezető időgépet épít, hogy az általa kiválasztott túlélők kis csapatával 400 évvel előreugorjon az időben, amikor a kihalt emberiség nélkül a bolygó légköre már meggyógyította önmagát. A főhős azonban mindvégig azt mondogatja: „kell, hogy legyen más megoldás”, és a végén, amikor már csak körülbelül fél perc van hátra, meg is találja a módját, hogy megmentse az emberiséget. Ha a remény narratív szükségesszerűség is a populáris regiszterben, kártékony következményekkel járhat, ha a nagylbeszélésekben is szükségesszerűségnek látszanak.

A cli-fi műfajában egyébként egyáltalán nem egyedi, sőt még csak nem is ritka, hogy a klímaváltozás veszélyeire inverz módon egy lehűlés metaforája próbálja felhívni a figyelmet. Egyesek már a *Trónok harcának* ikonikus mon-

²⁸ Lauren COLLEE, „The Day After Tomorrow at 20: A Strangely Prescient Ecological Warning”, *The Guardian*, 2024. június 4., szak. Film, <https://www.theguardian.com/film/article/2024/jun/05/the-day-after-tomorrow-20-year-anniversary-where-to-watch-streaming>.

²⁹ Uo.

³⁰ Uo.

datát is így értelmezték („Winter is coming”). Bár értelmezőként a szerzőt nem illeti meg kitüntetett pozíció, azért nem mellékes, hogy maga George R. R. Martin is így magyarázta a tél közeledtét.³¹ Egy hirtelen, katasztrofális lehűlés egyrészt talán drámaibb, másrészt nem kell annyit magyarázni. Világos, hogy összeomlik a mezőgazdaság, ha nem süt a nap és minden fagyott. Télen a természet halott. Sokkal bonyolultabb probléma, miért nem lehet élelmiszert termelni a jelen módszerekkel, ha további 2,6 fokot melegszik a globális átlaghőmérséklet, és összeomlik a tápláléklánc. És az ugye kevésbé drámai módon, nem egyik napról a másikra történik. És a már emlegetett *Holnapután* azt is megmutatja, hogy az új jégkorszak ábrázolása esztétikailag is vonzóbb.³² Mégiscsak kellemesebb deres szemöldökű embereket nézni a vásznon, mint verejtékben úszókat, és csonttá fagyott hullák is szebb látványt nyújtanak, mint a hőségben gyorsan bomlók.³³ Terry Pratchett és Stephen Baxter *Long Earth* regényciklusának első köteteiben több utalás is jelzi, hogy a természetpusztítás következtében az emberiség egyre nagyobb bajba került szülőbolygóján, de végül történik egy váratlan természeti katasztrófa is, amely a Föld nagy részét nehezen lakhatóvá teszi: egy vulkánkitörés. A Yellowstone-i vulkánkitörés olyan mennyiségű port juttat a felső légkörbe, ami árnyékba borítja a Földet, és egy új jégkorszakot eredményez. Klímakatasztrófának klímakatasztrófa, csak ellenkező előjelű és nem emberi tevékenység eredménye. Az elképzelés tudományosan megalapozott: nemcsak történelmi példákat ismerünk nagy valószínűséggel vulkánkitörés okozta kisebb jégkorszakokra, de a globális felmelegedés elleni eszközként is fel szokott vetődni, hogy a felső légkörbe juttatott por vagy valamilyen anyag csökkentheti a légkör hőmérsékletét. Kim Stanley Robinson *A jövő minisztériuma* című regényében az éghajlatváltozástól különösen sújtott India juttat repülőkről kén-dioxidot a légkörbe, imitálva egy nagyobb vulkánkitörés hatását,³⁴ ami afféle partizánakció, hiszen a geomérnökséget, ha nem is nemzetközi konszenzushoz, de legalábbis többségi jóváhagyáshoz kellene kötni abban a fiktív világban; csak hát az a regény éppen arról szól, hogy lényegi változást csak partizánakciókkal lehet kicsikarni. Az *Extrapolációk* című tévésorozat 2059-ben játszódó 4. epizódjában a geomérnökséget tiltó jogszabályokat megszeg-

³¹ Hozzáférés: 2026.03.02, www.nytimes.com/2018/10/16/t-magazine/george-rr-martinqanda-game-of-thrones.html.

³² Uo.

³³ Hogy miért, azt talán megmagyarázza az ökofóbia és a dzsuvával szembeni irtózás összefüggése, vö. Simon ESTOK, *Slime* (Cambridge: Cambridge University Press, 2024).

³⁴ Kim Stanley ROBINSON, *A Jövő Minisztériuma*, ford. FARKAS Veronika (Budapest: Agave Könyvek, 2022), 48–50.

ve, szinte terrorakcióként juttat egy csoport valamilyen fényvisszaverő anyagot a légkörbe. Ezekben a történetekben a geomérnikség csak arra jó, hogy az emberiség egy kis időt nyerjen, amíg valóban meg nem oldja a problémát. Pratchett és Baxter egy könnyű megoldásként csatlakozott ehhez a hagyományhoz, holott a regényfolyam előtté több utalást is tartalmazott, amelyek egy mélyebb társadalmi belátás felé nyitottak volna utat. A nagy lehűlés egyben a reményteljes lezárás lehetőségét is nyújtja a cli-fi számára: a globális felmelegedésnek véget vet, és aztán majd valamikor, bölcsebben újrakezsdheti az emberiség. Egy elszabadult klímaváltozás szcenáriójában ez sokkal nehezebben képzelhető el.

AZ ELITELLENESÉG NARRATÍVÁJA

A negyedik típusú narratíva egy olyan szempontot mozgósít, amelyre Butler regénye kapcsán már tulajdonképpen felvetődött: az osztályszempontot, illetve a globális eliték problémáját. Ominózus ENSZ-beszédében Donald Trump ezt is mondta: „A karbonlábnyom egy átverés, amit gonosz emberek találtak ki.”³⁵ Noha az egész beszédben alig akad mondat, amely ne lenne hazugság, csúsztatás vagy mélységes tudatlanságról árulkodó félreértés, éppen ezzel a mondattal rengeteg környezetvédő egyetért. Az olyan nagy olajvállalatok, mint a BP és az ExxonMobil hatalmas kampányokat pénzeltek, hogy a karbonlábnyom koncepcióját elterjesszék, nyilván azért, hogy a felelősséget a klímaváltozásért áttolják az egyénre a cégekről vagy a rendszer egészéről.³⁶ Könnyű észrevenni ennek a stratégiának az ellenhatását, amely olyan narratívákban ölt testet, amelyek szembeállítják a szegényektől (valójában inkább a középosztálytól) elvárt áldozatokat a gazdagok orbitális üvegházgáz-kibocsátásával. Az alapjukat az a felismerés képezi, hogy kialakult egy olyan közbeszéd, amely életmódjuk csekély, de néha kellemetlen megváltoztatására próbálja rábírni az

³⁵ Lásd „US President Donald Trump address to the United Nations General Assembly, 23 September 2025, full transcript”, hozzáférés: 2026.03.13, <https://www.astrid-online.it/static/upload/trum/0001/trump-un-23-9-25.pdf>.

³⁶ Mark KAUFMAN, „The carbon footprint sham: A »successful, deceptive« PR campaign”, *Mashable.com* (blog), hozzáférés: 2026.03.02, <https://mashable.com/feature/carbon-footprint-pr-campaign-sham>; Rebecca LEBER, „ExxonMobil wants you to feel responsible for climate change so it doesn't have to”, *vox.com*, 2026.03.02, <https://www.vox.com/22429551/climate-change-crisis-exxonmobil-harvard-study>; Geoffrey SUPRAN és Naomi ORESKES, „Rhetoric and frame analysis of ExxonMobil's climate change communications”, *One Earth* 4, 5. sz. (2021): 696–719.

átlagembereket, miközben semmi sem történik, ami a szupergazdagok elképesztő fogyasztását próbálná visszafogni. Hadd mutassak néhány mémet példaképpen.

How many miles do I have to drive to equate one plane trip?
praying medic and kano pauli follow

Nick Sortor
@nicksortor

Subscribe

So apparently 882 private jets left Vegas after the Super Bowl.

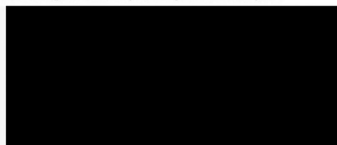
And of course these jets belong to the same people that scold you for driving a gas car.

They can all go f^ck themselves.

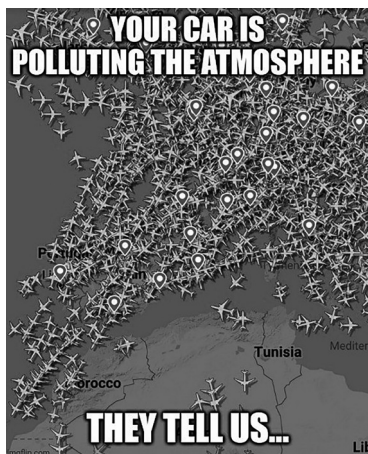
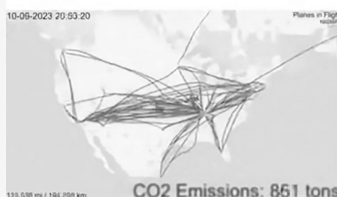
3:50 a.m. · 15 Feb 24 from Napili-Honokowai, HI ·
3.1M Views

Taylor Swift. Fights on her private jet over one year.

“Maybe I should use a paper straw to save turtles and our environment!”

Taylor Swift:

Ezek a mémek³⁷ a repülést általában, de különösen a magángépek használatát vetik össze a személygépkocsikkal. Az Európai Unióban a repülőgép-üzemanyagok adómentesek (pontosabban az egyes tagállamoknak jogukban áll belföldi járatokon megadóztatni a kerozint, de a többség nem él ezzel a lehetőséggel), és az Unió évtizedek óta ellenáll a változtatási kísérleteknek, ami valóban élesen ellentétes a gépjárművek üzemanyagának erőteljes megadóztatásával, és sokak szerint gyakorlatilag sok milliárd eurós támogatás más közlekedési módok rovására. A magángépek a civil légiforgalom kibocsátásának 2%-áért felelősek,³⁸ de ezek többségét nem a celebek gépei teszik ki, hanem cégeké, amelyeknek felső vezetése a COVID-19 világjárvány idején, amikor a légiközlekedés nehézkessé vált, és a fertőzésveszély is nagy volt, rákaptak a magángépek használatára (akkoriban 4%-ra ment fel a kibocsátás aránya), és utána sem szoktak le róla. A tanulság világos: a gazdagok egy főre eső kibocsátása aránytalanul magasabb, ugyanakkor ők hozzák a politikai döntéseket is, és a változtatás terhét inkább átteszik a szegényekre, vagy legalábbis a nem annyira gazdagokra. A képmutatás nyilván jogosan vált ki haragot. Ugyanakkor három szempontot tekintetbe kell itt vennünk. Azok, akik felháborodnak azon az igényen, hogy ne vagy kevesebbet használják a kocsijukat, miközben a szupergazdagok összevissza repkednek a magángépeiken, globálisan még mindig a gazdagok közé számítanak, és igenis felelősek a klímaváltozásért. Az elitellenes indulat jogos, de nem igazolhatja a változás elutasítását. A „ha ők szennyezhetnek, én is szennyezek” mentalitás csak ront a dolgokon. Egyes celebek személyes kibocsátását szembeállítani klímaaktivizmusukkal csak akkor jogos, ha kifejezetten az egyéni kibocsátás csökkentését követelnék, de nem jogos, ha rendszerszintű változásokat követelnek: ebben az esetben nincs ellentmondás a viselkedés és a politikai álláspont között, az *ad hominem* érv viszont eltereli a figyelmet az üzenet lényegéről.³⁹

Mindenesetre ez az elitellenes indulat összefüggésbe hozható az egyes irodalmi művekben is megfogalmazódó igénnyel egy újfajta morális iránt, amelyet hajlamos vagyok forradalminak nevezni. Kim Stanley Robinson 2020-as regénye, *A jövő Minisztériuma* talán a legvilágosabb manifesztója en-

³⁷ 9gag (blog), hozzáférés: 2026.03.02, <https://9gag.com/gag/aMERAgM>, <https://9gag.com/gag/ae9xjOp>, <https://imgflip.com/i/6h3ucw>.

³⁸ Daniel SITOMPUL és Dan RUTHERFORD, *Air and greenhouse gas pollution from private jets*, 2023 (Washington DC: International Council on Clean Transportation, 2025. június), hozzáférés: 2026.03.02, https://theicct.org/wp-content/uploads/2025/06/ID-349-%E2%80%93Private-jets_report_final.pdf.

³⁹ Lásd a „Te képmutató!” című alfejezetet: Michael MANN, *Az új klímaháború. Harc a bolygó visszaszerzéséért*, ford. CSENDER Anikó (Budapest: MCC Press, 2024), e-book.

nek az igénynek. Eléggé optimista elbeszélés ez, hiszen olyan jövőt vizionál, amelyben az emberiség elkerüli a kihalást, stabilizálja a Föld klímáját, és kialakít egy olyan gazdaságot és együttélési módot, amelyben a természet jogait is tiszteletben tudja tartani. De ha tekintetbe vesszük, hogy a regény végén ezt az új rendszert egy kétmilliárd főnyi globális populáció alakítja ki, akkor arra jutunk, hogy eközben mégiscsak bekövetkezett egy kataklizma, amelynek az emberiség háromnegyede áldozatul esett. Azok közül a módszerek közül, amelyekkel a legelszántabb csoportok kikényszerítik a változást, sok nyilvánvalóan törvénytelen, és a jelen standardjaink alapján valószínűleg immorális is. Az azonnali változás szükségességének belátása olyan cselekvéseket eredményez, amelyeket akár terrorizmusként is leírhatunk. *A jövő Minisztériumában* az illegális műveleteket irányító nepáli férfi globálisan szervezett szabotázsakciókról számol be, amelyek veszteséggé tették a szénipart: így tudták rávenni a globális tőkét, hogy inkább fenntartható iparágakba fektessen.⁴⁰ Ez illegális ugyan, de morálisan elfogadható a nagyobb jó érdekében. Amikor azonban bizonyos csoportok megtámadják a halászhajókat, kiszabadítva a rabszolgaként tartott munkásokat, de egyben gyakorlatilag likvidálva a hajók üzemeltetőit, akkor már bonyolultabb az erkölcsi megítélés. És annak igazolására, hogy valakik lelövik a repülőgépeket, hogy véget vessenek a fosszilis üzemanyagot használó légiforgalomnak, vagy egyszerűen megölnek néhányat a szupergazdagok közül, meggyőzendő a többit, hogy inkább támogassák az új gazdasági rendszert, már tényleg egy forradalmi morálra van szükség. Persze az, ahogyan a jelen kapitalista gazdaság működik, szintén leírható immorálisként. És az általános morált mindig is az uralkodó elit határozza meg, amely nemigen érdekelt a változásban.

Egy másik példa nem speciálisan a klímaváltozással, hanem általában környezettel kapcsolatos moralitásra vonatkozik. Olga Tukarczuk *Hajtsd ekédet a boltak csontjain át* című regénye⁴¹ olyan (posztmodern anti)krimi, amely alapvetően megtagadja a műfaj hagyományos polgári moralitását, a társadalmi rendbe vetett hitet és azt az alapszabályt, hogy a gyilkosnak meg kell bűnhődnie. A társadalom peremére szorult (vagy önkéntesen kivonult), a többség által lesajnált és bolond öregasszonynak tartott elkövető sorra gyilkolja a helyi hatalmasságokat, akik kedvtelésből vadásznak, és nem áll távol tőlük az állatkínzás. A gyilkos viszont mély szeretet és tiszteletet érez az állatvilág iránt, és

⁴⁰ Kim Stanley ROBINSON, *A jövő Minisztériuma*, ford. FARKAS Veronika (Budapest: Agave, 2022), 135.

⁴¹ Olga TOKARCZUK, *Hajtsd ekédet a boltak csontjain át*, ford. KÖRNER Gábor (Budapest: L'Harmattan Kiadó, 2019).

nemcsak megússza a végén büntetlenül, hanem dicsekedve triumfál, és a regény nagyjából-egészéből azt várja olvasójától, hogy azonosuljon ezzel a szemlélettel.

Az általam ismert legbrutálisabb szöveg ebben a vonulatban – amelynek brutalitásán csak az enyhít valamelyest, hogy a fantasztikus elbeszélés valami-féle kísértetekkel, egy transzcendens-spirituális szférával magyarázza az eseményeket, eltávolodva így a realista kódtól – Liz Jensen *A hívatlanok* című regénye.⁴² Ebben a gyerekek kezdik el váratlanul és a személyes szférában megmagyarázhatatlan módon megtámadni, megsebesíteni, megölni szüleiket, nagyszüleiket, majd lassan minden felnőttet: a generációkat, amelyek felelősek a környezeti katasztrófáért, és fokozatosan ki is vonulnak a civilizációból. A változást eredményező misztikus események másik vonulata pedig a környezetpusztító nagyvállalatokat sújtja. Világossá válik, hogy a bolygó tartalékait felélő társadalom moralitása (elsősorban persze az üzleti morál, de nem csak az) minden szinten, még a transzcendencia felől nézve is elfogadhatatlan.⁴³

A változáshoz nemcsak cselekvésre, hanem másfajta moralitásra is szükség van. Én személy szerint jobban örülnék, ha ez a moralitás nem fogadná el az erőszakot. Az elitellenes düh narratívái, már amennyibe egyáltalán cselekvésre buzdítanak, hajlanak erre, de azért vannak másféle javaslatok is.⁴⁴

Hogy milyen jövőt képzelünk el vagy várunk, befolyásolja a jelen politikai döntéseinket, következképpen formálja a jövőnket is. Ha elkerülhetetlennek látszik az összeomlás, elképzelhetjük, hogy puhábbra és lassabban esünk, ha helyi szintű együttműködésekre építünk, és nem hódolunk be a bizalmatlanságot, gyanút és gyűlöletet terjesztő ideológiáknak, amelyek a félelmeinket kihasználva autoriter rendszereket alakítanak ki, növelve a már így is eléggé elnyomó elitek gazdagságát és hatalmát.

⁴² Liz JENSEN, *The Uninvited* (Bloomsbury, 2013).

⁴³ Bényei Tamásnak tartozom köszönettel, amiért erre a regényre felhívta a figyelmemet.

⁴⁴ Többen keresik a kiutat valamiféle spiritualitásban, és a vallások közül a buddhizmus látszik számukra az egyik legvonzóbb opciónak, minthogy többnyire kevésbé erőszakos, támogatja a vegetarianizmust, és nagyon kevésbé ösztönöz arra, hogy a fogyasztásban keressük a boldogságot. Egy kevésbé spirituális javaslatához lásd: Tim JACKSON, *Prosperity without Growth* (London: Routledge, 2011).